

La creació de l'Arxiu de Salamanca és el producte de la confiscació de milers de documents usurpats durant la Guerra Civil. Des del primer moment, la documentació es va utilitzar amb finalitats repressives: contra els republicans i contra els catalans. Els papers de Salamanca constitueixen l'intent de genocidi cultural més seriós que s'ha fet mai contra Catalunya.

Els papers del genocidi

La documentació que hi ha emmagatzemada a Salamanca no és un fet intranscendent de la Guerra Civil, sinó una operació perfectament organitzada amb finalitats repressores. El 20 d'abril del 1937, es va crear a Salamanca la seu dels militars insurgents contra la República, l'Oficina de Investigación i Propaganda Antimarxista, una entitat propagandista que tenia contacte amb altres entitats similars d'Europa. De bon començament, aquest organisme es va plantejar la necessitat de tenir un fons bibliogràfic i de documentació, per la qual cosa es va decidir que es procediria a confiscar els documents dels organismes públics i de les entitats polítiques i culturals republicanes a mesura que l'exèrcit insurgit ocupés territoris nous. Va ser a partir de la designació de Marcelino Ulibarri Eguiraz, un carlí que va rebre l'encàrrec personalment de Franco, que aquest operatiu de confiscació es va dur a la pràctica. Durant l'ofensiva al País Basc, s'instal·là a Bilbao, el juny del 1937, una oficina de Recuperación de Documentos que coordinava els equips de registre. D'aquesta campanya cal destacar com a gran "èxit" la confiscació de 113 caixes de documents del Govern basc al port de Santander, que s'havien preparat per embarcar-les cap a París.

El 26 d'abril del 1938, el decret de Ramón Serrano Suñer, ministre de l'Interior del primer govern de Franco, va fer possible la creació de la Delegación del Estado de Recuperación de Documentos (DERD), que va ser encapçalada pel mateix Ulibarri. Aquest va reforçar l'oficina de confiscació de Bilbao amb l'únic objectiu de "recuperar" tota la documentació de l'enemic. Així

es concentrava aquesta facultat en un sol organisme i s'evitava la dispersió de la informació en diverses institucions de l'estat. La finalitat no era cap altra –i això es veu clarament en la documentació d'aquest organisme– que aplegar documents, llibres i publicacions de tota mena, d'institucions públiques o privades i de persones del bàndol republicà, per treure'n informació amb finalitats repressives. La documentació era "classificada", és a dir, buidada d'informació. Van fer fitxes nominals de cada fet que pogués ser sospitós i, a més a més, es van fer llistes d'afiliats, entitats, partits i càrrecs públics. Aquests llistats passaven després a la policia. Així, en diverses circulars, Ulibarri va insistir en el fet que els tribunals militars de l'Auditoria de Guerra, els tribunals depuradors, o els tribunals de responsabilitats polítiques havien de demanar antecedents a la DERD per poder dur a terme amb eficàcia la tasca repressora des de tots els fronts oberts pel franquisme.

L'any 1938 es va preparar la campanya de Catalunya, de València i de Madrid. En primer lloc, es van elaborar els fitxers dels organismes, dels partits, dels sindicats i d'altres entitats socio-culturals que s'havien de registrar d'aquests llocs. En la primera ofensiva sobre Catalunya, els equips de registre, dirigits pel capità del cos jurídic Manuel Martín Sastre, van actuar en el front de Lleida i Vinaròs. Els registres es van reemprendre a mesura que avançava l'ofensiva: pel pla de Lleida, el gener del 1939, passant per les comarques tarragonines i fins a arribar a Barcelona, el 26 de gener d'aquest any. A la capital de Catalunya van entrar els equips del front i, darrere d'aquests,



L'Arxiu de Salamanca conserva, des de fa més de seixanta anys, el material espoliat als catalans. Un material que gairebé ningú no investiga, que ha estat molt parcialment classificat i ordenat i que, en conseqüència, corre el risc de fer-se malbé.

els membres de l'oficina que formaven el personal de la Secretaria de Classificació i Arxiu, l'ens encarregat de la classificació dels documents. El 28 de gener, tot just arribats a la ciutat, van començar els registres d'acord amb el pla de fitxes preparades i organitzades en les deu zones en què van dividir la ciutat.

El treball fet durant els primers mesos de febrer i març van ser obra de cinquanta persones de l'Oficina, a les quals cal sumar cinquanta persones més procedents de la Columna de Orden i Policia navarresa, que havia acudit a la ciutat per reforçar. A la fi de març, els membres de la Columna van marxar de la ciutat per continuar la guerra a Madrid i al País Valencià. El fet és que no només es van segrestar documents de Barcelona, sinó també dels pobles on tenia lloc la guerra. L'Oficina va demanar als ajuntaments que trametessin tots els documents. N'hi va haver molts que van enviar tant documents municipals com pertanyents a entitats cooperatives, organitzacions polítiques i sindicals. D'altres, s'hi van negar.

La tasca va ser frenètica. Entre el 28 de gener i el 7 de juny del 1939 es van fer al voltant de 1.700 registres —en un dia tan sols podien arribar a fer-ne quaranta—. Entre els registres programats, els d'editorials o publicacions periodístiques tenien preferència. A les editorials i llibreries els intervenien els llibres. S'emportaven deu exemplars per llibre i la resta era transformat en pasta de paper. La documentació era intervinguda, posada en sacs i duta a un dels vuit magatzems que hi havia a la ciutat per aquest assumpte. Els primers dies, l'Oficina de classificació elaborava fitxes i lliurava llistats a la policia. Es donava preferència, però, als registres. El volum de documentació va ser tan gran que, en disposar-ne el trasllat a Salamanca, el 26 de maig, es va haver d'opar per fer-ho en tren. Només de Barcelona es van arribar a omplir fins a dotze vagons de càrrega, amb un pes total de 130 tones —sense comptar les fonts de Lleida i Tarragona, que es van trametre directament—. A més, cal tenir en compte el material que es va transformar en pasta de paper: 80 tones de llibres i do-

cuments. El dia 5 d'octubre es va tancar definitivament l'Oficina de Barcelona i es va trametre la resta de la documentació.

A Salamanca, on es va concentrar tota la documentació, es va dur una tasca ingent que consistia a buidar els documents. El resultat n'és un total de tres milions de fitxes. Aquestes fitxes, juntament amb els milers d'informes d'antecedents, són el testimoni de la barbàrie. La finalitat última era no només la utilització dels documents com a eina de repressió, sinó també l'esfondrament de la memòria dels vençuts de la guerra, i l'esborrament de la memòria dels anys de la República, de l'autonomia, de la llibertat de pensament i de tot el que representés cultura catalana. Va ser un dels pilars del genocidi cultural del franquisme exercit sobre la població dels Països Catalans. Ara com ara, mantenir segrestada la documentació és mantenir l'oprobri i fer bons els objectius de Franco.

*Pep Cruanyes i Tor
Advocat i historiador*